

TERÖR VE YAPISAL GERÇEKÇİLİK: KÜRESEL ANARŞİDE AKTÖRLÜK İDDİASININ KURAMSAL AÇIKLAMASI

Davut Ateş*

Özet: ABD’de yaşanan 11 Eylül olayının ardından uluslararası ilişkilerde yeni bir evreye girildiği konusunda geniş bir kabul oluşmaya başlamıştır. Eşzamanlı olarak, uluslararası ilişkilerin devletler arasındaki güç ilişkisinden oluştuğunu, anarşide karar verici aktörlerin sadece devletler olduğunu varsayan gerçekçilik ve onun çağdaş yorumu yapısalcılığın, küresel nitelik kazanmaya başlayan terör olgusunu mevcut paradigma içerisinde açıklayabilmesinin zor olduğu kanaati yaygınlaşmaktadır. Bu çalışmada, terörün gerçekçilik paradigmasındaki yeri tartışılacak; 11 Eylül örneği üzerinden küresel terörün paradigmaya neden uymadığı incelenecek; ve gerçekçi varsayımlardaki birkısım dönüşümlerle küresel terörün gerçekçilik kuramı çerçevesinde kavramlaştırılmasının mümkün olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Terör, Yapısal Gerçekçilik, Aktörlük, Yapı, Anarşi

Abstract: After the occasion of September 11 in the United States there emerged a wide consensus that international relations came to a new stage. Accordingly, the view is widening, which claims that realism and its contemporary versions - structural- assuming that international relations are composed of power politics among states and decisive actors in the anarchy are states are incapable, within its existing paradigm, to explain the phenomenon of terrorism acquiring global characteristics. In this paper, locus of terrorism in realist paradigm will be discussed; by following the example of September 11 it will be examined why global terrorism couldn't be theoretically situated in the paradigm; and it will be tried to show that it is possible to conceptualize global terrorism within realism by reconsidering its certain assumptions.

Keywords: Global Terrorism, Structural Realism, Agency, Structure, Anarchy

1. GİRİŞ

“Terör” ve ondan türeyen “terörizm” kavramları¹ siyasal amaçları olan ve kollektif korku yaratmaya çalışan organize suçlara atıf yapmak için kullanılmaktadır (Schmid, 2004, 199-202; Gearson, 2002).² Terörü öteki adı

* Dr., Araştırmacı, atedavut@yahoo.com

¹ Kavram Latince’de “korkutmak” anlamına gelen “terrere” kelimesinden türemiştir (Garrison, 2003).

² Bununla birlikte, şiddetin icra ediliş biçimi, kullanılan araçların çeşitliliği ve eylemlerin hedefleri gözönüne alınarak terörün sosyal bilimler içerisinde çok farklı tanımları ve sınıflamaları vardır (Bkz. Gün, 2000; Nacos, 2006.) Bu çalışmada,

suçlardan ayıran temel nitelik eylemin “siyasal” içerikli olmasıdır (Cronin, 2002). “Siyasallık” genelde kamuya, özelde ise devlete ilişkindir. Terör eylemlerinin öncelikli hedefi doğrudan maddi zarara neden olmaktan ziyade, toplu korku ve güvensizlik ortamı yaratmaktır (Duyvesteyn, 2004, 441-442; Schmid, 2004, 207). Modern dönemde güvenliğin yegane sunucusu konumundaki devletin işlevleri düşünüldüğünde, yaratılmak istenen güvensizliğin öyle veya böyle devletle ilişkilendirilmesi kaçınılmazdır.³ Bu nedenle, ne kadar da kollektif nitelik arzetsen veya gelişmiş yöntemler kullanıyor olsa, herhangi bir şiddet veya adi suç eylemini terörizm sınıfında değerlendirmemenin en belirleyici gerekçesi siyasal amaçtan yoksunluktur. Terör doğrudan devletle ilgiliyse, konunun bir şekilde uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde ele alınması tabiidir.

ABD’ye karşı 11 Eylül 2001 tarihinde girişilen terörist saldırıların ardından küresel terör bütün dünyada güvensizlik ve değişim kaynağı olmaya başlamıştır. Ülkeler arasında değişen güç dengeleri hala uluslararası ilişkilerin ana ilgi odağı olmaya devam etse de (Taliaferro, 2001; Mearsheimer, 2001; Waltz, 2000), birçoklarına göre 11 Eylül olayı akademi üyelerini, strateji hazırlayıcılarını, araştırmacıları, kuram ve politika yapıcılarını terör konusunda yeniden düşünmeye sevkedecek boyuttadır.⁴ Uluslararası ilişkilerin ana kuramı gerçekçilikte terör olgusu uluslararası anarşinin meşru üyeleri -devletler- ile devlet olarak tanınmayan gayri meşru organize şiddet örgütleri -terörist örgütler- arasında vuku bulan şiddete⁵ dayalı bir iletişim çeşidi olarak ele alınmıştır (Hurd, 1999, 317). Bu nedenle

uluslararası ilişkiler kuramlarıyla ilgisi açısından terörün devlete ilişkin siyasal amaçlı şiddet üreten boyutu üzerinde durulmuş, çalışmada geçen “terör” kavramı da aksi belirtilmediği sürece bu anlamda kullanılmıştır.

³ Terörizm genellikle modern dönemle özdeşleştirilen bir olgu olsa da, aslında modern öncesi dönemde de devlet dışında siyasal amaçlı şiddetin varlığı kuşku götürmez. Ancak, ikisini ayıran temel etken siyasal ünitenin -devletin- farklılığıdır. Modern öncesi devletin belirleyici özelliği din olduğundan terörün niteliği de dindir. Benzer şekilde modern devlet laikleşmiş olduğundan modern terörün niteliği de laiktir (Rapoport, 1984). Ancak, bu ayırım, yaşanan 11 Eylül olayının saldırganları din referanslı olduğundan tersyüz edilmiştir.

⁴ 11 Eylül’den sonra başta ABD olmak üzere birçok ülkede terrorism konusu akademik programlarda birçok ders adı altında okutulmaya başlanmıştır (Bkz. Silke, 2004; Gordon, 2005).

⁵ Rapoport şiddetin üç ana türünü savaş, gerilla savaşı ve terörizm olarak tanımlar. İlk ikisini, az veya çok savaş kuralları barındırdığından meşru; halbuki üçüncüsünü, böyle kuralları olmadığından gayrimeşru şiddet sınıfında ele alır (1977, 47). Şiddetin meşruiyetini belirleyen temel etken kurala sahip olmasıdır.

de terör devletler arasında dış politikanın önemli bir aracı (Holsti, 1987) statüsünde incelenmiştir.

Geleneksel olarak terörün siyasal amacı iki ana başlık altında toplanabilir. *Birincisi*, etnik-ulusalcı nitelikte ortaya çıkarak belirli bir toprak parçası üzerinde bağımsız ayrı bir devlete sahip olmaktır -ayrılıkçılık-. *İkincisi* ise, ideolojik nitelikte ortaya çıkarak belirli bir devletin rejimini değiştirmeye veya ele geçirmeye çalışmaktır -ideolojik-. Her iki durum da, devlet içinde bir kısım hak/ayrıcılıklar ve kalkınmışlıktan yoksun olduğuna ve bunun baskıdan kaynaklandığına inanan etnik/ulusal veya sınıfsal kesimlerin varlığıyla açıklanabilmektedir (Gurr, 1970; Garrison, 2004). Ideolojik veya ayrılıkçı biçimlerde kendini gösterebilen terörist hareketlerin gerçekçilik kuramının varsayımları çerçevesinde -güç ilişkilerine dayalı anarşik ortamda- devletlerin birbirlerine karşı dış politika aracı oldukları kabul edilmiştir. Sadece dış politika araçlığından da öte, her iki tür terörün de hedefi nihayetinde ulus devlettir -birinde ayrı bir devlete sahip olmak, ötekinde ise mevcut devletin yönetimini ele geçirmek-. Dolayısıyla terör olarak başlayan bir hareketin başarıyla sonuçlanması halinde, ortaya çıkan sonuç gücünü ispatlayabilen yeni aktörün anarşi içinde sosyalleşerek (Abbott ve diğerleri, 2000; Hurd, 1999) anarşinin meşru bir üyesi olmasıdır -devletleşmesi veya hükümetleşmesi-. Bu sonuçlardan herhangi biri gerçekçilik kuramının varsayımlarıyla -yeteneğini ispatlayabilenin piyasaya girmesi ve tersi durumda ortamdan çekilmesi- (Waltz, 1979) örtüşür.

Oysa, 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirdiği ileri sürülen Bin Laden ve onun örgütünün -El Kaide- amaçlarının terörün geleneksel hedeflerinden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Bin Laden ne ayrı bir devlet kurma peşindedir, ne de mevcut bir devletin yönetimine taliptir. Görüldüğü kadarıyla El Kaide'nin amacı elliden fazla devletten oluşan -birkaçı dışında hiçbirini örgüte desteğini beyan etmemiştir- İslam coğrafyasının kurtuluşudur. Bu amaç doğrultusunda bugünün dünyasında hegemon güç vaziyetindeki ABD'ye meydan okunmuştur. Örgütün faaliyet alanı bütün dünyayı kapsamaktadır (Borum ve Gelles, 2005) ve amacı da -kurtuluş anlamında- neredeyse dünyanın üçte birine ilişkindir (Posen, 2001, 42-44). Uluslararası ilişkiler düzenine yönelttiği tehditlerin boyutu gözönüne alındığında, küresel terörün gerçekçiliğin özellikle yapısalcı yorumları çerçevesinde kuramsal bir zemine oturtulması zor görünmektedir. Halbuki, bugün tanık olunan gelişmeler klasik gerçekçilik kapsamında okunduğunda -insan tabiatına dayalı güç politikası- (Morgenthau, 1992), bu zorluk kısmen aydınlanabilmektedir.

Bu çerçeve içerisinde bu çalışmada; terörün gerçekçilik geleneğindeki yeri incelenecek; küresel terörün bugünkü durumunun

yapısalcı gerçekçiliğin iki temel varsayımıyla -aktör/devlet ve yapı/uluslararası anarşi- açıklanmasının yetersizlikleri gösterilecek; öte yandan klasik yaklaşımın insan tabiatı merkezli kavramlarının küresel terör bağlamında yapısalcı yorumun varsayımlarını dönüştürmekte kullanılabileceği ortaya konarak 11 Eylül örneği üzerinden küresel terörün aktör/yapı bağlamında gerçekçilik kuramı sınırları dahilinde açıklanmasının mümkün olduğu iddia edilecektir.

2. TERÖR OLGUSUNUN YAPISALCI YORUMDAKİ YERİ

Gerçekçiliğin yapısalcı yorumunda uluslararası sistem anarşinin ilkelerine göre biçimlenmekte, anarşi içerisinde devletler birincil aktör konumunda bulunmaktadır. Mikro ekonomideki pazar/firma işleyişinin uluslararası anarşi/devlet şeklinde vücut bulduğu varsayılmıştır (Waltz, 1979). Devletler egemen üniteler olarak şiddet araçları üzerinde meşru tekel sahibidir - modern devletin en önemli ayırıcı niteliklerinden biri- (Weber, 1978) ve anarşideki şiddet egemenler arasında vuku bulabilir -savaş biçiminde-. Egemenliğini ve şiddet araçları üzerindeki tekeli tam olarak tesis edemeyen devletlerin içerde karşılaşmış oldukları terör, bunların bir iç problemidir (Holsti, 1987, 262-265). İçerdeki siyasal çekişmelerde aktör konumundaki terörist teşekküllerin uluslararası ilişkiler kuramında kaydadeğer yeri yoktur. Bunların daha çok siyaset biliminin veya sosyolojinin inceleme alanına girdiği kabul edilmiştir. Oysa, uluslararası ilişkiler kuramının temel inceleme alanı uluslararası anarşik yapı ve burada faaliyet gösteren devletlerdir.

Kuramda, devletlerin egemenliklerinin iç işlerine “müdahale edilemezlik” ve “başının çaresine bakma” gibi ana ilkeleri gerektirdiği varsayılsa da, dünya politikasının fiili işleyişinde bu ilkelerin başka devletlerin “ulusal çıkarları” sözkonusu olduğunda sadece birer ilke düzeyinde kaldıkları ve devletlerin birbirlerine müdahale edebildikleri açıktır. İçerde başgösteren terör olgusu da bu çerçevede devletlerin birbirlerine karşı dış politikada başvurdukları birer araç olarak değerlendirilmiştir. Eğer bir devletin maruz kaldığı terör eylemleri başka devletlerin olumlu veya olumsuz yönde çıkarlarını ilgilendiriyorsa, bu noktada terör devletler arasında dış politika konusu haline gelmektedir. Öteki devletler terörist örgütleri destekleyerek veya buna maruz kalan ülkeye destek vererek gelişmelere dahil olurlar (Schmid, 2004, 200). Dolayısıyla terörün anarşideki konumu tamamen dış politika araçlığıdır (Holsti, 1987, 262; Katzenstein, 2003). Ayrıca, terörün geleneksel amaçları -ayrılıkçılık veya ideolojik- gözönüne alındığında, ortaya çıkabilecek her ihtimalin anarşik yapının değişkenleri tarafından kontrol edildiği görülecektir. Zira,

terörün amacı nihayetinde siyasaldır (Tilly, 2004), dolayısıyla anarşik yapıdaki bir aktöre -devlet- ilişkindir. Eğer amacını gerçekleştirebilirse anarşik ortamda aktör olmanın meşruiyet temeli tesis edilmiş olurken, amaçların gerçekleştirilememesi durumunda da buna maruz kalan devletin kabiliyeti ispatlanmış olacaktır. Her iki sonuçta da, terör olgusu yapısal belirleyicilerin sınırları içerisindedir.

Bu kuramsal örgü içinde, bir ülkede başgösteren terörist girişimlerin zamanla ülkeler arasında sorun düzeyine yükselmesi mümkün görünmektedir (Holsti, 1987, 265). Zira, kendi ülkesindeki teröre destek veren öteki devletlere karşı önlem almaya girişen teröre maruz devletin eylemleri anarşinin meşru üyelerini hedefleyebilmektedir -savaş veya diplomasi-. Terör iç politikada gayri meşru da olsa bir aktör olarak kabul edilebilirken, uluslararası ilişkiler kuramında böyle bir statüden bahsetme imkanı yoktur. Terörist girişimler amacına ulaşmış anarşinin meşru üyeleri halinde geldikten sonra Uİ kuramında yeredinebilir. Bu şekilde gücünü ispatlayan terörist girişimler bir şekilde anarşinin öteki üyelerinin bazıları tarafından tanınacak ve sisteme üyelik statüsü tescil edilecektir. Böylece, olumlu sonuca ulaşanlar artık terörist değil ülkelerinin meşru yöneticileri kabul edilecektir (Perdue, 1989, 11). Uİ kuramında terör ve meşru aktör ayırımının belirleyicisi bir devleti kontrol edip edememe sorunudur.

Yapısalcı gerçekçilik kapsamında, sonuç her halükarda yapısal değişkenler tarafından belirlenmiş olduğundan, terörist bir girişimin zaman içerisinde -gücünü ispatlayabilmesi halinde- anarşi içerisinde meşruiyet elde etmesinde kuramsal açıdan herhangi bir sorun yoktur. Egemenliğini tam olarak icra edemeyen bir devletin küçük devletlere bölünmesi veya devletin egemenliğini gereği gibi kullanamayan yöneticilerin alaşağı edilerek yerlerine yenilerinin gelmesinin yapısalcılıktaki kuramsal açıklaması mevcuttur. Burada kuram ve pratik arasında bir bütünlük vardır. Tıpkı serbest piyasada batan firmaların yerini başkalarının alması gibi anarşide de devletlerin yerini başkalarının alması tabiidir (Waltz, 1979). Bir şiddet çeşidi olarak terörizm Uİ kuramında devletler arasında ancak dış politika araçlığı statüsünde ele alınabilir ve sonucun devleti kontrol etmek anlamında olumlu veya olumsuz gerçekleşmesine göre terörizm-meşruiyet ayırımında yerini bulur.

Yapısalcılığın mevcut kuramsal örgüsünün 11 Eylül olayı sonrasını açıklayabilmesi ise zor görünmektedir. “Güç politikası” bütün gerçekçilik geleneğini tanımlayan en önemli kavramlardan biri olmakla birlikte, yeni gerçekçilik öngörmüş olduğu anarşik yapı varsayımıyla bu kavramın işlevselliğini sadece devletle -devlete sahip

olmak ve kontrol etmekle- ilişkilendirerek, güç politikasının devlet dışı aktörlerce icra edilebileceğini gözardı etmiştir. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin anarşik yapıdaki herhangi bir devleti topraksal veya ideolojik olarak sahiplenmek gibi iyi tanımlanmış bir amacı olmadığına göre, bu terör eyleminin dış politika araçlığı üzerinden kavramlaştırılması imkansız görünmektedir. Eger terör dış politika aracı olmaktan çıktıysa, mevcut uluslararası anarşik yapının köklü biçimde dönüşmekte olduğu sonucuna varmak zor olmasa gerek. Öyleyse bu yeni durumu güç ilişkilerine dayalı gerçekçilik çerçevesinde açıklayabilmek için yapısalcılığın varsayımlarının - aktör/devlet ve anarşi/uluslararası yapı- gözden geçirilmesi gerekmektedir. Takip eden bölümde küresel terörün ayırıcı niteliği olan aktörlük iddiasındaki kayma tartışılacak, ardında da yeni aktörlük iddiasının anarşik yapıya yansımaları incelenerek yeni durumun gerçekçilik doğrultusunda nasıl bir kuramsal çerçeveye oturulabileceği konusu incelenecektir.

3. TERÖRÜN DEĞİŞEN AKTÖRLÜK İDDİASI

11 Eylül olayı terörün artık geleneksel konumundan çıkmaya başladığının işaretlerini vermiş, ve yaşanan değişimin yeni bir çağa işaret ettiği iddiaları ortaya atılmıştır (Ignatieff, 2004). Uluslararası şiddet dendiğinde akla gelen olgu “savaş”tır. Savaşan taraflar anarşinin meşru üyeleri olan devletlerdir. İçerde şiddet araçları üzerinde meşru tekel sahibi devlet taşıdığı rasyonelliğin gereği olarak uluslararası şiddet üzerinde de tekel konumundadır (Kahler, 1998; Tilly, 1992). Bu nedenle terör hep iç politikayla bağlantılı olarak ele alınmış, dış politikayı ilgilendirdiği ölçüde de Uİ kuramlarında yeredinebilmiştir. “Uluslararası” ve “terör” kavramları uzun zamandır yanyana kullanılıyor olmakla birlikte, bunları biraraya getiren öge anarşik yapıda dış politikaya ilişkin araçlardır. Bundan ötürü uluslararası terörden anlaşılan şey eyleme girişenlerin, hedefin/kurbanların ve eylemin vuku bulduğu yerin bileşiminden (Kishore, 1989, 27) oluşan ve birden fazla devleti ilgilendiren boyuttur. Son zamanlarda “uluslar-ötesi veya küresel” kavramlarıyla vasıflandırılan da büyük oranda aynı noktadır. Devletin ötesini kapsamaması anlamında terör kavramının başındaki sıfat ne olursa olsun maksat uluslararası terörün ifade ettiği içeriktir.

Bu çerçevede, Uİ kuramında kavramlaştırılan geleneksel terör olgusuyla 11 Eylül’ü takip eden dönemdeki gelişmeler arasında kavramsal ayrımlar ortaya konması gerekmektedir. “Uluslararası terör” kavramı

geleneksel yaklaşımları özetler mahiyette olup -birden çok devleti ilgilendiren ancak anarşik yapının denetimindeki siyasal amaçlı gayri meşru şiddet eylemleri-, yeni durumu anlatmak için ise “küresel” sıfatını kullanmak yerinde olacaktır. Zira küresellik devletler arasındaki ilişkilerle birlikte öteki aktörlerin hareketlerini de içeren daha kapsayıcı bir kavramdır.⁶ Ayrıca, küresellik sadece ilişki biçimindeki karmaşıklığa işaret etmemekte, güç politikasının uluslararası -devletler- seviyeden daha üst bir düzeye -devletlerle birlikte başka aktörlerin birlikte bulunduğu- sıçramakta olduğunu çağrıştırmaktadır. Bir başka deyişle terörün mekansal sınırları egemen devletlerin tekelindeki uluslararası anarşik yapının dışına çıkmaya başlamıştır. Elbette uluslararası terörün birçok ögesi küresellik içerisinde devam ediyor olsa da, küresel terörün ayırıcı niteliği “aktörlük iddiasındaki değişim”dir.⁷

Uluslararası terörün aktörlük gösterisi iç politikaya ilişkindir ve iddiası da sonuçta ulus devlet bünyesine kavuşarak uluslararası anarşide yeredinebilmektir. Bu nedenle çoğu durumda devletler arasında dış politika aracı niteliğindedir. Oysa, küresel terörün geleneksel anlamda böyle bir aktörlük iddiası mevcut değildir, ve bundan ötürü dış politika araçlığından kurtulmuştur. Terörün aktörlük iddiasındaki değişim küresellikle bağlantılı bulunmakta ve uluslararası anarşinin köklü biçimde dönüşmekte olduğunu simgelemektedir. Bu durum uzun zamandan beri tartışılan küreselleşme süreci içerisindeki aktör çeşitliliğinin en somut ifadesidir. Öteki tür aktörlerin küresel ortamda hakikaten aktör olup olmadığı tartışılacaktır,

⁶ Uluslararası, uluslar-ötesi veya küresel sıfatlarından hangisi tercih edilirse edilsin, bu kavramların geleneksel olarak çağrıştırdığı ilişki mantığının dönüştürülmesi terörün bugünkü durumunu anlamak için önemlidir. Elbette herhangi bir bireyler grubunun, devletin, toplumun veya teşkilatın desteği -mali, lojistik, insangücü, istihbarat vs.- olmaksızın terörist eylemlerin gerçekleştirilebilmesi imkan dahilinde olmadığına göre, birden çok devletle ilişkili olarak sıfatlar kullanılması, terörün bugün geldiği konumun kuramsal çerçevesinin çizilmesine yardımcı olmayacaktır. Anarşideki güç ilişkileri üzerindeki devlet tekelinin kırılıyor olmasını ve savaş alanına başka aktörlerin girmekte olduğunu açıklayabilecek bir kavramlaştırma gereği ortadadır. Bu nedenle çalışmada geçen “küresel terör” kavramı değişen bu mantığı ifade etmek için kullanılmıştır.

⁷ Bugün dünyanın birçok yerinde geleneksel anlamda uluslararası terör hala devam eden bir olgudur -ulus devletle bağlantılı siyasal amaçları olanlar-. Zaten küresel terör dendiğinde akla gelen en çarpıcı örnek de El-Kaide’dir. Ancak, ikisi arasında -uluslararası/küresel- karşılıklı beslemenin mevcut olduğu da bir gerçektir. Ayrıca, küresel olanın ortaya çıkışı uluslararası kategorideki terörü artıran bir etmendir -örneğin Somali ve Pakistan-.

küresel terör fiilen aktör konumuna gelmiş bulunmaktadır. Terörün aktörlüğü, Uİ kuramları bağlamında, diğer aktörlerin konumundan temelli farklıdır. Bu farkı ortaya koyan da ekonomik veya sivil girişimlerin son dönemdeki aktörlük iddialarının yapısalcı varsayımlarca kolaylıkla yanlışlanabilmesi, oysa aynı kolaylığın terörün değişen aktörlük iddiasını çürütmede bulunmamasıdır.

Son birkaç on yıldır yoğunluk kazanan küreselleşme tartışmalarında uluslararası yapının küresele doğru kaydığı, bunun en önemli göstergesinin de çok-uluslu şirketlerin (Boyer, 1996; Rosecrance, 1999) ve uluslar-ötesi örgütlerin (Akuhata-Brown, 1999) faaliyetleri olduğu ifade edilmektedir. Küresel aktörlerin faaliyetlerinin yanında devletin gücünün yerel aktörler tarafından da aşındırıldığı ileri sürülür (Yusuf, 2000; Clark, 1997).⁸ Bu süreçte devletlerin egemenliklerinin kabyolmaya yüz tuttuğu, iç/dış yapılar arasındaki ayırımın ortadan kalktığı ve uluslararası politikada birincil aktör olmaktan çıktığı iddia edilir (Mann, 1997). Ancak bu iddialara, küresel aktör merkezli gelişmelerin özellikle hükümetler arası girişimlerle vücut bulduğu ve nihayetinde devletlerin iznine tabi olduğu gerçeğinden hareketle, yapısalcı düşünürler tarafından kolaylıkla karşı konabilmiştir (Waltz, 2000). Zira, küresel ekonomik ve sivil aktörlerin genişleyen faaliyetleriyle devletlerin ekonomik ve dış politika çıkarları örtüşebilmekte, böylece sanki devletin egemenliğinin aşınmakta olduğu gibi bir izlenim yaratılmaktadır. Oysa, bütün bu gelişmelerin uluslararası anarşideki yasal altyapısının devletler tarafından sağlandığı dikkate alındığında, ekonomik veya sivil örgütlerin anarşide kendi başlarına birer aktör olmaları sözkonusu değildir. Bunların devletlerle ve onların uzantısı olan hükümetler arası örgütlerle iççeliği vardır ve anarşik ortamda devletlerle aynı yetilere sahip aktörler olması kuramsal açıdan imkansızdır. Özellikle yapısalcılık dışındaki Uİ kuramlarınca -yeni liberalizm, kurumsalcılık- ele alınan yeni aktörlerin kurama dahil edilme girişimleri uluslararası anarşide hala geçerli olan üst/alt ayırımının doğal sonucudur. Ekonomik ve sivil girişimler alt seviyede etkindirler (Waltz, 1979 ve 2000; Mearsheimer, 2001). Bunlar uluslararası ilişkilerin ana değil tamamlayıcı ve araçsal aktörleri konumundadır. Bu nedenle yapısalcılar mevcut haliyle kuramın yakın gelecekte açıklayıcı gücünü koruyacağından emindir (Waltz, 1979, 27). Gerçekten de devletlerin içerdeki şiddet araçları ve uluslararasıdaki şiddet -savaş- üzerindeki meşru

⁸ Ancak, yerel aktörlerin çoğu durumda geleneksel olarak ayrı bir devlet sahibi olmak şeklinde ortaya çıkan talepleri, bu bağlamda görünen terörün hala uluslararası terör sınıfında ele alınması gerektiğini göstermektedir.

tekelleri sürdüğü sürece, yapısal gerçekçiliğin kuramsal gücünde sıkıntı olmayacaktır (Thomson ve Krasner, 1989).

Oysa, küresel terör diğer aktörlerin şimdiye kadar dokunamadığı ve devlet/anarşi yapısının belirleyicisi niteliğindeki bir alana müdahil olmuştur. Müdahil olurken de geleneksel amaçların dışına çıkarak devletler arasında dış politika aracı olmaktan kurtulmuş, böylece kendi başına karar verebilen - bir anlamda egemen/rasyonel devlete benzeyen- ve eyleme geçebilen bir aktör konumuna gelmiştir. Bütün bu süreçlerde diğer küresel aktörlerin tabi olduğu devlete bağımlılık ilişkisinden de bağışık kalarak özerklik elde etmiştir. Buradaki özerkliğin en kaydadeğer boyutlarından biri kuşkusuz terörün geleneksel amaçlarından bağışıklıktır. Küresel terörün müdahil olduğu ve ona özerk aktörlük kazandıran alan şiddettir. Ancak bu, adi bir şiddet vakıası olmayıp, “savaş” statüsünde algılanmış ve hegemon gücün 11 Eylül olayını takip eden dönemde Afganistan ve Irak savaşları “teröre karşı savaş” olarak anılmıştır.⁹ Dolayısıyla, küresel terörün giriştiği eylemlerin savaş ilanı gibi değerlendirilip, ona destek olduğu varsayılan ülkelere karşı girişilen operasyonlar doğrudan bu ülkelere karşı değil teröre karşı savaş şeklinde icra edilmiştir (Katzenstein, 2003, 732). Böylece, terörün küresel alandaki güç mücadelesinde devlete eşdeğer konumda olduğu fiilen kabul edilmiştir.

Yapısal gerçekçilikte uluslararasıdaki “güç mücadelesi”nin sadece devletlerin katılabileceği bir oyun olduğu varsayılmıştır. Devletler belirli bir toprak parçası üzerinde kuruludur ve rasyonellik doğrultusunda hareket ederler. Topraksallık ve rasyonellik modern devleti tanımlayan, sonuçta da uluslararası güç mücadelesinin anarşik çerçevesini belirleyen iki önemli etmendir. Halbuki, küresel terör topraksallık¹⁰ ve rasyonelliğin geleneksel tanımlarının dışına çıkmış ve küresel güç mücadelesine kendine özgü şiddet -savaş- vasıtasıyla müdahil olmuştur. Bu alana müdahale ederken, anarşinin en yüce değeri sayılabilecek “devletlik” amacını yoksayarak uluslararası yapının sınırlarını zorlamıştır.

⁹ Operasyonlarda veya dünyanın başka yerlerinde canlı olarak ele geçirilen El-Kaide bağlantılı kişilerin Guantanamo Üssünde “savaş suçlusu” gibi tutulmaları bu durumun teyidi anlamına gelmektedir. 11 Eylül sonrası savaş ilanının ABD için meşrulaştırıcı gerekçeleri açıklayıcı olsa da, bunların aynı zamanda muhatap devlet-dışı küresel aktör için de karşı-meşrulaştırıcı işlevler üstlendiği dikkate alınmalıdır (Krebs ve Lobasz, 2007).

¹⁰ Bundan uzun yıllar önce ortaya atılan “küresel terör”ün topraktan bağışık bir savaş şekli olarak algılanması gerektiği yolundaki iddialar (Jenkins, 1974, 3) doğrulanmıştır.

Küresel terörü uluslararası seviyedeki terörden ayıran temel nitelik aktörlük iddiasındaki kaymadır. Uluslararası dış politikanın aracı olarak faaliyet gösteren terör, küresel seviyede bu araçlık statüsünden sıyrılmış ve kendi başına ayrı bir aktör olmaya başlamıştır. Üstelik anarşinin bazı güçsüz üyeleri olan devletleri kendine araç edinmiştir. Güçsüz devletlerin küresel terörün ortaya çıkışına zemin hazırladığı yolundaki düşünceler (Rotberg, 2003) terörün değişen aktörlük iddiasını açıklamakta yetersizdir. Zira güçsüz devletler modern uluslararası ilişkilerin her evresinde mevcuttur, zaten bundan ötürü uluslararası güç politikasının esasında güçlü devletler arasında icra edildiği varsayılır (Mearsheimer, 2001).

Küresel terörü uluslararası terörden farklılaştıran başka etmenler de sayılabilir, ancak bunların ne kadar ayırıcı oldukları tartışmaya fazlasıyla açıktır. Örneğin bilgi teknolojilerindeki değişim veya şiddet araçlarının öngörülememesi gibi hususlar küresel terörün ayırıcı nitelikleri gibi sunulur.¹¹ Ancak, bunların ayırıcı olmaktan ziyade günün koşullarının getirmiş olduğu zorunluluklar olarak değerlendirilmesi gerekir. *Birincisi*, bilgi teknolojilerindeki başdöndürücü ilerleme küresel ortamdaki barışçıl iletişime ivme kazandırdığı kadar, şiddet ögesi içeren eylemlere de aynı elverişli ortamı sunmaktadır. İletişim kanallarının çeşitlenmesi, hızlanması ve etkinleşmesi yoluyla daha uygun propaganda imkanları oluşmuş, ayrıca haberleşme teknolojileri terör gruplarının eylem hazırlama kabiliyetlerini artırmıştır. Ancak, bu gelişmeler küresel terörü uluslararası terörden ayırt etmek için yeterli değildir. Öteki herhangi beşeri örgütler gibi şiddet örgütleri de içinde buldukları koşulların imkanlarından faydalanmaktadır. Sonuçta uluslararası seviyede faaliyet gösterip amaç olarak “devlet rasyonelliği”ni hedefleyen ve kullanılan araçlar olarak da günün teknolojisinin sunduğu imkanları kullanan örgütler bir taraftan devletlerin dış politika araçlığına mahkum olmuşlar, öte yandan da anarşinin yapı mantığında herhangi bir kırılma ortaya koymamışlardır. Dolayısıyla, teknolojik gelişme icra edilen eylemlerin gerçekleştiriliş biçimine veya kullanılan araçlara biçim vermekte, mantığın işleyişini değiştirmesi sözkonusu olmamaktadır. Oysa, uluslararası terörden küresel boyuta geçiş mantık kaymasının sonucudur.

¹¹ Kimi zaman “yeni terör” kavramıyla da ifade edilen olgunun ayırıcı diğer özellikleri, amacın ve kullanılan saldırı araçlarının çeşitlenmesi, doğrudan yıkımın hedeflenmesi, yeni teknolojilerin kullanılması, kitle imha silahlarına ulaşılmaya çalışılması olarak belirlenir (Bkz. Garrison, 2003; Borum ve Gelles, 2005). Ayrıca, bilgi teknolojilerinden faydalanan yeni terörü kimileri “network (ağ) terörü” olarak vasıflandırır (Hoffman, 2003).

İkincisi, öngörülemeyen şiddet araçlarının küresel terörün ayırıcı niteliklerinden biri olduğu iddia edilir. Buna örnek olarak da 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de yolcu uçaklarıyla gerçekleştirilen saldırılar gösterilir. Terörist saldırılarda kullanılan tekniklerin öngörülemezliği hem uluslararası hem de küresel terör eylemlerinde ortak noktalar olarak değerlendirilebilir. 11 Eylül’ü uluslararası ilişkilerin evriminde milat kabul edenlerin dayandıkları temel iddialardan biri eylemde kullanılan şiddet araçlarının öngörülemezliği, ve bunun yarattığı yıkıcı sonuçtur.¹² Oysa, bu iddiayı tersinden okuduğumuzda; eğer belirli bir tarihten sonra böyle araçların terör eylemlerinde kullanılabilmesi öngörülmüş olsaydı, muhtemelen buna ilişkin önlemler alınmış olduğundan veya onu kullanmaya niyetli terör örgütünün alınacak önlemleri biliyor olması nedeniyle eylemden caymış olacağından, zaten eylem gerçekleştirilmemiş olacaktı. Ama, eyleme niyetli grubun mantığının değişmesi sonucunda eylemin olduğu biçimde değil de başka biçimde gerçekleştirilmesi ihtimali de her zaman vardır. Öngörülemezlik terör eyleminin tabiatıyla örtüşen bir niteliktir. Öngörülemezliği uluslararası mantığa sahip terörle küresel mantığa sahip terörü birbirinden ayırtmak için kullanmak; ikisi arasındaki mantık kaymasının önemsizleştirilmesi, dolayısıyla hem teröre karşı alınacak önlemlerin hem de küresel bazda ortaya çıkmakta olan güç ilişkilerinin mevcut kuramsal araçlarla açıklanamaması sonucunu doğuracaktır.¹³

Öte yandan, bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin ve eylemlerdeki öngörülemezliğin terörün hedefinin sivilleşmesine katkı yaptığı da bir gerçektir.¹⁴ Bundan birkaç on yıl öncesine kadarki zaman diliminde mevcut olan teknolojik altyapı teröristlerin kolaylıkla izlenmesini olası kılmıyordu,

¹² Bu durumu “asimetrik savaş” kavramıyla açıklayanlar da vardır (Bartley, 2005).

¹³ Katzenstein, sadece askeri güç üzerinde yoğunlaşan ve uluslararası sistem düzeyinde inceleme yapan yaklaşımların terörist ve terör-karşıtı politikaları analitik olarak kavramlaştıramayacağını ifade eder (2003, 734).

¹⁴ Şiddetteki kurlsızlık terörü savaştan ayıran en önemli nitelik olarak arzedilir. Bu nedenle, devletler savaş halinde bile sivilin haklarını gözetici yükümlülüklerle sahipken, terörün uyguladığı şiddet yönteminin böyle sınırlamaları yoktur. Ancak, şiddet-güç-meşruiyet sürecinde başarılı olabilen aktörlerin kurlsız şiddete aynı biçimde devam etmeyecekleri, meşruiyet zeminine kavuşmayı müteakip başvurulacak şiddetin de sosyalleşmeye bağlı olarak belirli kurallara bağlanacağı açıktır. Terörün masumları hedeflemesi de eylemin terör olarak sınıflandırılması sonucunu doğurur. Halbuki, devletin askeri/güvenlik güçlerini hedefleyen saldırıların da terör kapsamında değerlendirilmesi, terörü tanımlamak için kullanılan “masumiyet” ayrıcının aslında devlet-merkezli anarşik yapıda nesnel bir öge olmadığını göstermektedir.

bu nedenle de uluslararası terör genellikle ateşli silahların kullanıldığı ve daha çok askeri/güvenlik kuruluşlarının hedeflendiği eylemler şeklinde icra edilebiliyordu. Üstelik, bazı ayrılıkçı veya ideolojik terör örgütleri arazide neredeyse düzenli ordulara benzeyen bir örgü içinde mücadele verebiliyordu. Bu durum, uluslararası ilişkilerde “gerilla” statüsünün doğuşuna zemin hazırlamıştır. Her ne kadar gerillalar, savaş verilen devlet tarafından terörist muamelesi görüyor olsalar da, başka birçok devlet tarafından savaşıyan meşru taraf gibi algılanabiliyor ve kısmi diplomatik tanınma bile temin edebiliyorlardı (Rapoport, 1977). Ancak, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler devletlerin eline çok önemli imkanlar sunmuş ve terörist örgütlerin izlenmesini kolaylaştırmıştır. Aynı gelişme terörist örgütlerin eylem biçimlerini de değiştirmiş ve hedef kitleler arasında siviller önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Küresel ortamda vuku bulan terörist eylemlerde sivil hedeflerin daha çok yeralıyor olması kısmen bilgi teknolojilerindeki gelişme nedeniyle gerillaların arazide kaybolmaya yüz tutan gizlilikleridir. Bu durum da, terörün uluslararası mantıktan küresel mantığa kaymasını açıklayamaz. Mantık kayması eylemlerde kullanılan tekniklere bağlı bir olgu olmaktan dan ziyade, anarşik ortamda aktörlük iddiasının değişen yüzünün yansımasıdır.

Yapısalcı varsayım-1: Uluslararası ilişkilerin karar verici aktörleri devletlerdir.

Varsayımın terör boyutu: Terörde öncelikle devletlerin iç sorunudur ve öteki devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda terör müdahil olmaları konuyu devletler arasında dış politika aracına dönüştürür. Terör kendi başına bir aktör değildir.

Varsayımın klasik gerçekçilikle yeniden yorumu: Klasik gerçekçilik siyaseti her türlü beşeri birliktelikler arasındaki güç politikası olarak kavramlaştırır. Güç politikası, devlet içerisinde belirli kurallara göre icra edilirken, merkezi hükümetin olmadığı uluslararası ortamda doğal yasalara benzer biçimde yürütülmektedir. Burada karar verici aktörler devletlerdir (Morgenthau, 1992). Çağdaş terörün oğun olarak 1960’lardan sonra ortaya çıkan bir olgu olduğu dikkate alındığında (Wieviorka, 2007), klasik varsayımın devlet-merkezli kavramlaştırması içinde bulunan tarihsel çerçevenin bir sonucu olarak okunabilir. Aynı varsayım yapısalcılar tarafından korunmuş, terörün hedefinin devlet-merkezli ve işlevinin de dış politika aracılığı olması bunda etkili olmuştur. Oysa, küresel terörün bugünkü durumuna bakıldığında, uluslararası anarşideki aktörlük tekelinin devletin elinden kaymakta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, klasik gerçekçiliğin beşeri birliktelikler arasındaki güç politikası varsayımı işlevselliğini korumaktadır. Zira, sürece katılanlar devletler veya başka

aktörler olsun ortaya çıkan sonuç güç politikasından başka bir şey değildir. Dolayısıyla, gerçekçiliğin güç politikası merkezli ama devlet dışındaki aktörleri de içerebilen bir şekilde yorumlanması ve küresel terörün bu mücadelede bir aktör olarak ele alınması kuramsal olarak mümkündür.

4. ANARŞİK YAPININ DÖNÜŞÜMÜ

Uluslararası ilişkilerde aktör/yapı ikileminde çözümeleme düzeyi önceliğinin hangisinde olacağı tartışması uzun yıllardır sürmekle birlikte (Singer, 1961), 1980'lerden sonra Uİ kuramında önemli yer edinmeye başlayan oluşturmacı yaklaşımlarda, aktör/yapının birbirini beslediği ve yapının bu şekilde vücut bulduğu yolundaki varsayımlarla çözümeleme düzeyi konusunda ikisi arasında bir öncelik/sonralık ayrımının bulunmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır (Wendt, 1999). Bununla birlikte, modern uluslararası ilişkilerin modern devletlerin kuruluş tarihi kabul edilen 1648 Westphalia Anlaşması'yla başladığı, disiplinin ise ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşmaya başladığı kabul edilir. Öyleyse, uluslararası aktör/yapı birlikteliğinin başlangıç noktasını aktörün ortaya çıkışı olarak almak yanlış olmayacaktır. Bu çerçevede, modern devletin tanımlayıcı ögesinin şiddet araçları üzerindeki meşru tekel olduğu da dikkate alındığında, terörün bugünkü konumunun anlaşılabilmesi için şiddet-meşruiyet-tekel-devlet birlikteliğinin tarihsel oluşumunu kısaca hatırlamakta yarar vardır.

Modern devletin oluşumunda şiddetin meşruiyet inşa edici işlevi kaydadeğerdir. Zira, günümüzde terörü tanımlayan yenige unsur devlet-dışı aktörlerin giriştiği siyasal amaçlı şiddettir. Oysa terör kavramının literatüre Fransız Devrimi sırasındaki devlet baskısını ifade etmek için girdiği düşünüldüğünde (Tilly, 2004), terörün modern devletten bağışık düşünülmesi olanağı azdır. Bununla birlikte, terörün çoğu durumda devlet dışı aktörlerin şiddetleriyle, kimi zaman da “devlet terörü” adıyla bizzat devletin kendisiyle özdeşleştirilmesi (Perdue, 1989, 19; Schmid, 2004, 212) kavramın ne kadar öngargılı ve çok amaçlı kullanılabileceğini gösterir (Chomsky, 2002, 131). Modern anlamıyla ulus devlet şiddet üretebilme ve şiddet araçları üzerinde tekel olabilme kabiliyetleri üzerine kurulmuştur (Lacher, 2003, 533; Perdue, 1989, 18). Şiddet yoluyla korku salma, itaatsizlik halinde cezalandırma ve bunların bir kısım yasalarla düzenli hale getirilmesi suretiyle şiddet-korku-güç-meşruiyet-yasa-düzen zincirine paralel ortaya çıkan modern devlet ulusal kimliğin tektipleştirilmesi, zorunlu askerlik ve vergilendirme gibi uygulamalarla toplumsal düzenin her alanında belirleyici bir konuma gelmiştir (Albrow, 1991; Hill, 1969; Anderson, 1974; Tilly, 2002). Zaten uluslararası seviyede tanıklık edilen terör yoluyla şiddet üretebilme ve gücünü ispatlama suretiyle ulus devlet adı altında meşruiyet

kazanılması halen uluslararası anarşide devam edegelen pratiklerdir. Devletin içerdeki şiddeti egemenlikle meşrulaştırılırken, bunun uluslararası anarşiye yansması kuşkusuz güç politikasından başka bir şey olmayacaktır. Dışarıyla Hobbes'un kavramlaştırdığı şekliyle doğal yasalar çerçevesinde iletişim kurulması aynı zamanda içerdeki devletliğı pekiştirmektedir (Rasler ve Thompson, 1989).

Siyasal amaçlı terörün kendi gücünü ispatlayabilmesini -ideolojik veya topraksal anlamda amaçlarına ulaşması- müteakip uluslararası anarşide meşruiyet kazanması ancak bu şekilde açıklanabilir. Terörün uluslararası seviyede anarşik yapı için bir tehdit oluşturmamasının yegane nedeni taşımış olduğu “devletlik” mantıktır. Siyasal amaçlarını elde edebilmek için terör yolunu seçen girişimler nihayetinde bir devletin sahip olduğu mantığa sahiptir ve sonuçta da devlet olma hedefindedirler. Başarılı olduklarında, anarşinin saygın bir üyesi olurken, başarısız olanlar da devletler arasında dış politika aracı olarak faaliyet gösterirler ve terör esas itibariyle bir devletin iç meselesi olarak tanımlanır. Bu kurguda, anarşik yapı yapısalcuların ortaya koydukları varsayımlar ekseninde varlığını korur. Gözlenen değişimler yapı-içidir, yapı-dışı değişimden bahsedilemez.

Ortaçağdan modern devlete geçişte yaşanan değişim yapı-dışı bir değişimdir. Topraksallık, rasyonelite ve egemenlik nitelikleri çerçevesinde şiddet üretebilen ve şiddet araçları üzerinde tekel kurabilen siyasal yapılanmalar modern devlet statüsüne kavuşmuştur. Yapısal yorumun analitik gücü modern devletlerin siyaset alanı olan anarşinin yapısalcı kavramlaştırmasında ve egemen aktörler arasındaki ilişkinin güç ilişkisi olduğunu açıklayabilme kabiliyetinde yatar. Oysa, 11 Eylül olayıyla zirve noktasına çıkan küresel terörün uluslararası politikada yaratabileceği kırılmaları yapısalcılığın mevcut kavramsal bütünlüğüyle açıklama imkanı kalmamıştır. Zira terör dış politika aracı olmaktan çıkmış, devletlik mantığı terketmiş ve devletlerle yanyana eş bir aktör konumuna gelmiştir. Terörün değişen aktörlük iddiası çerçevesinde uluslararası anarşik yapıda meydana gelebilecek değişimlerin yapı-içi mi, yoksa yapı-dışı mı olarak kavramlaştırılması gerektiği kuramsal bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bu sorun kısmen terörün anarşi içindeki konumunun devlet-merkezlilikten yapı-merkezliliğe doğru kaydığı dikkate alınmak suretiyle aşılabilecektir. Bu iki kavram terörün dönüşen aktörlük iddiasıyla da uyumludur.

Devlet-merkezlilik¹⁵ uluslararası terörü tanımlayan bir kavramdır. Hem topraksal, hem faaliyet alanı, hem amaç, hem de mantık olarak uluslararası terör sonuçta devlete ilişkindir. Yararlandığı kaynakların ve eylemlerini gerçekleştirdiği alanın çeşitliliği veya devletler arasında sorunlar çıkmasına neden olması yönüyle teröre verilen “uluslararası” sıfatının uluslararası anarşik yapı içerisinde özerk aktörlükle bir ilgisi yoktur. Terör mantık olarak devletle sınırlanmıştır ve anarşi içerisinde dış politikaya araç olması dolayısıyla da yapının denetimi altındadır. Soğuk Savaş yılları boyunca ideolojik veya ayrılıkçılık biçiminde ortaya çıkan hareketlerin genel nitelikleri böyledir. Terör, özellikle güçlü devletlerin küçük devletlere karşı kullandığı en önemli dış politika araçlarından biridir.¹⁶ Bu süreçte gücünü ispatlayabilenler anarşik yapının yeni üyeleri olarak tanınmıştır.¹⁷

Halbuki, terörün bugün geldiği evreyi tanımlayabilecek en uygun kavram yapı-merkezliliktir. Bu kavram, terörün -en azından bazı örgütler itibariyle-, devletlik mantıktan sıyrıldığına, anarşik yapı içinde şiddet ve siyasette tekel konumunda bulunan devletlerin dış politika aracı olmaktan çıktığına, devlet merkezli anarşik yapı tarafından kontrol edilebilme imkanı kalmadığına, ve anarşide kendi başına aktör konumuna geldiğine işaret eder. Bunun en dikkate değer göstergesi elbette 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirdiği iddia edilen El-Kaide'dir. Modern anlamda bir devlet veya devletin yöneticiliği peşinde olmayan örgüt anarşik ortamda kendi mantığı ile hareket etmektedir. Dolayısıyla anarşik yapının “uluslararasılığı” kelimenin teknik anlamıyla yeni durumu ifade etmekten gittikçe uzaklaşmaktadır. Devlet dışındaki aktörlerin farklı bir mantıkla uluslararası anarşide şiddet üretebilmeleri -her ne kadar bugünün koşullarında terör olarak tanımlanıyor ve devletlerce önlem alınmaya çalışılıyor olsa da-, üretilen şiddetin devletlerce savaş gibi algılanması ve üretenlerin de savaş suçlusu gibi muamele görmesi uluslararası anarşinin yapısında hakim olan devlet-merkezliliği sarsıcı bir durumdur. Karşı karşıya olunan süreç

¹⁵ “Devlet-merkezlilik”, bizzat devlet tarafından uygulanabilen ve “devlet terörü” veya “siyasal terör” (Stohl ve Lopez, 1984) kavramlarıyla ifade edilen olguyla karıştırılmamalıdır.

¹⁶ ABD tarafından Castro karşıtı Kübalıların ve Nikaragua Hükümeti karşıtı teröristlerin eğitilmesi, Sovyetlere karşı Afganistan'da savaşan mücahitlerin desteklenmesi; SSCB tarafından da dünyanın birçok yerindeki devrimci sol terörist grupların ülke hükümetlerine karşı desteklenmesi bu kapsamdadır. Dış destek finans, silah, eğitim, lojistik ve istihbarat biçiminde olabilmektedir.

¹⁷ Cezayir'de FLN, Zimbabve'de ZANU-ZAPU, Güney Afrika'da ANC, Kongo'da Simba güçleri, Viyetnam'da Viet Kong ve Afganistan'da mücahitler örnek olarak sayılabilir (Perdue, 1989, 11).

anarşinin uluslararası yapısı başka bir biçime dönüşümüdür. Ortaya çıkmakta olan anarşik yapının artık uluslararası olmaktan ziyade küresel olduğu görülmektedir. Bu nedenle, küresel teröre karşı alınabilecek önlemlerin hala devlet-merkezlilik anlayışıyla iç/dış ayırımına dayalı biçimde düşünülmesi küresel terör olgusunun yanlış okunmasına meydan verebilecektir (Katzenstein, 2003, 735).

Gerçekçi kuramcılar, nükleer silahların icadını uluslararası yapıdaki önemli bir değişim olarak görürler (Waltz, 1979). Bu silahların sahipleri sonuçta modern devletlerdir ve hepsi benzer mantıkla hareket etmektedirler. Oysa çok daha farklı mantık sahibi olabilen küresel terör aktörlerinin eline bu silahların geçmesinin uluslararası yapıda çok daha köklü değişikliklere neden olabileceği kuşkusuzdur. Halihazırda bunun gerçekleşmemiş olması, anarşide özerk aktörlük statüsü kazanmış bu örgütlerin önümüzdeki orta vadede bu silahlara ulaşamayacağı anlamına gelmemektedir.

Yapısalcı varsayım-2: Devletlerin içinde buldukları anarşik yapı uluslararası niteliktedir.

Varsayımın terör boyutu: İç politikada terör yoluyla gücünü ispatlayabilenler uluslararası anarşinin meşru üyeleri olabilirler. Terörün amacı devlete ilişkindir ve amacın gerçekleşmesi uluslararası anarşide her zaman mümkündür. Terörün varlığı anarşinin “uluslararasılık”ını değiştirmez.

Varsayımın klasik gerçekçilikle yeniden yorumu: Klasik düşünürler insan tabiatı merkezli bir anarşi kavramlaştırması ortaya koymuşken, yapısalcılar bunu “anarşik yapı” şeklinde yeniden kurgulayarak daha bilimsel bir biçime sokmuşlardır. Ancak, bunu yaparken devletlerin yapı içindeki öncelikli konumu varsayımından hareketle anarşik yapının “uluslararası” niteliğini öne çıkarmışlar (Waltz, 1979) ve aktör/devlet-uluslararası/anarşi ikilisinin birbirini sürekli biçimde yeniden ürettiklerini varsaymışlardır (Buzan ve diğerleri, 1993). Bu döngü içinde aktör kısmına devlet dışında başkalarının katılabilmesi ve anarşik yapının uluslararasından başka bir biçime dönüşmesi ihtimali yok denecek kadar azdır. Güç ilişkilerinin yapısal boyutunun olması tabiidir. Ancak bunun sadece belirli bir yapının içinde sonsuza kadar sürebileceğini öngörmek, güç ilişkilerinin tarihsel değişimini yadsımak olacaktır. Bu nedenle, yapısalcıların “yapı” merkezli analizi hala geçerliliğini korumakla birlikte, yapının tanımlayıcı öğelerinin dönüşebileceği dikkate alınarak, yapı analizinin küresel terör bağlamında “uluslararası” seviyeden başka bir seviyeye aktarılması kaçınılmaz görünmektedir. Yeni seviye “küresel” şeklinde vasıflandırılabilir ve aktör-yapı ilişkisi bu kurgu üzerinden okunabilir. Yeni

kurgunun oluşturulmasında da klasiklerin güç ilişkisi kavramının farklı seviyelerdeki anarşik yapılara uyarlanabilirliği işlevi sürmektedir.

5. SONUÇ

Uluslararası ilişkilerin hakim kuramı olan gerçekçiliğin çağdaş yapısalcı yorumu devletlerin içinde bulunduğu ortamı anarşi olarak kavramlaştırmakta, buradaki karar verici aktörlerin devletler olduğunu varsaymakta, anarşi/devlet etkileşiminin uluslararası yapının işleyiş kurallarını belirlediğini ileri sürmektedir. Öte yandan, 11 Eylül olayıyla zirve noktasına ulaşan küresel terörün artık uluslararası anarşide devletlerden temelli bağımsız aktör konumuna gelmeye başladığı, dolayısıyla anarşik yapının köklü dönüşüm içinde bulunduğu yolundaki iddialar yapısalcı gerçekçiliğin yeni durumu açıklama kabiliyetinden yoksun olduğunu ispatlamaya çalışır. Aslında, yapısalcı kuramcıların ifade ettiği gibi, uluslararası ilişkilerdeki her değişimin ardından alanın hakim kuramı olan gerçekçilik hedef tahtasına konmakta ve değişimi öngöremediği veya yeni durumu kavramlaştıramayacağı şeklinde suçlanmaktadır (Waltz, 1979). Bu kapsamda 11 Eylül saldırıları da uluslararası ilişkilerin gidişatında çok önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Ancak, olayın öncesi, gerçekleşmesi ve sonrası dikkate alındığında, yeni durumun gerçekçilik kuramının varsayımlarıyla açıklanamayacağı iddiası, gerçekçiliğin kuramsal açılım yapısı yapamayacağı sorunsalıyla yakından ilgilidir.

Çalışma boyunca açıklanmaya çalışıldığı üzere, yeni durumun yapısal gerçekçilik çerçevesinde açıklanması hala mümkündür. Bu, kuramın iki temel varsayımının yeni duruma uyarlanabilmesiyle ortaya çıkabilecektir. *Birincisi*, aktör/devlet merkezli varsayımın, küresel güç politikasında dış politika araçlığından kurtulan ve kendine has rasyonellik ile hareket etmeye başlayan terörist oluşumların da anarşik ortam aktörleri listesine dahil edilmesidir. Burada elbette herhangi bir meşruiyet tartışmasına girmek anlamsızdır. Terörist aktörlerin tabiatları gereği devletlerce meşru aktör kabul edilmesi sözkonusu olamaz. Ancak, kuramın en önemli işlevi önümüzde duran gerçekliğin açıklanması ise (Waltz, 1979; Holsti, 1987), statüsü gayri meşru bile olsa güç ilişkilerine müdahil olan aktörler kurama dahil edilmeyi hak etmektedir.

İkincisi, birinci varsayıma bağlı biçimde ortaya çıkan, devletlerin içinde bulunduğu anarşik ortamın uluslararasılığı çözümlene düzeyinin, ulus-devlet olmayan aktörleri de içerebilecek biçimde bir üste seviyeye taşınmasıdır. İçinde devlet-dışı aktörlerin de olduğu anarşinin uluslararası seviyede incelenme imkanı daralmaktadır. Zira, bir taraftan devletlerin hazırladığı meşru yolla anarşi içinde özerklik kazanmaya başlayan ekonomik

ve sivil aktörler, öte yandan ise böyle bir meşruiyet zeminine ihtiyaç hissetmeyen küresel şiddet örgütleri, anarşinin uluslararasılığını aşındırmaktadır. Uluslararası nitelik belirsizleştikçe, resmin daha iyi görülebilmesi için bir üst anarşi düzeyine ihtiyaç bulunmaktadır. Bunu tanımlayabilecek en uygun kavram da küresellik olsa gerek. Dolayısıyla yapı analizinin uluslararası anarşiden küresel anarşiye kaydırılması bugün içinde bulunduğumuz gerçeğin daha iyi kavranmasına yardım edecektir. Elbette, son birkaç on yıldır tartışılan küreselleşme süreci çerçevesinde yapının zaten küresel nitelik arzetime başladığı iddia edilmiş, bunun göstergesi olarak da yarı özerk ekonomik ve sivil aktörlerin bugünün dünyasında üstlendiği işlevler öne sürülmüştür. Sözkonusu aktörler öyle veya böyle devletlerin nihai zinine tabi olduğundan, bu iddiaların mevcut yapısalcılık varsayımlarıyla çürütülmesi hiç de zor olmamıştır. Halbuki, terörün değişen aktörlük iddiası, yapının küresel anarşiye doğru kaydığına ilişkin iddiayı daha somutlaştırmış ve karşı konulamaz kılmıştır. Çünkü, terörün devletlerin iznine tabi bir yükümlülüğü yoktur ve bundan dolayı ekonomik-sivil aktörlerin sahip olduğundan çok daha fazla özerkliğe sahiptir.

Yapısalcı gerçekçiliğin bahsekonu iki ana varsayımındaki dönüşümler kuramsal düzeyde kabul gördüğünde, gerçekçiliğin küresel anarşik yapıyı ve bu alanda şiddet/siyaset üreten ve güç politikasına katılan aktörleri analiz edebilme kabiliyeti korunmuş olacaktır. Bununla birlikte, 11 Eylül olayını müteakip başlatılan teröre karşı savaşın halen devam ettiği dikkate alındığında, küresel terörün aktörlük iddiasının kuramda kabul edilebilirliğinin aksine fiili politikada devletler tarafından kolay kolay kabul edilemeyeceği görülmektedir. Güç politikasındaki yeni aktörlük iddiasının ve anarşi düzeyindeki kaymanın daha da somutlaştırılması için teröre karşı yürütülen savaşın kuramsal düzeyde neyi çağrıştırdığının da belirlenmesi önem arz etmektedir. Zira, güç politikasına katılmaya kararlı terör gruplarına karşı devletlerce verilen tepkilerin geri planında yatan gerekçe, kamuoyu önünde ifade edildiği şekliyle terörün bir sorun olmaktan çıkartılmasından ziyade, terörün anarşik yapıda özerk aktörlük iddiasının ortadan kaldırılması ve yeniden dış politika araçlığına dönüştürülmesidir. Teröre karşı savaşa bu açıdan bakıldığında, hedefin kısa vadede gerçekleştirilebileceği görülmekle birlikte, sözkonusu savaşın orta ve uzun vadede terörün küresellik iddiasının daha güçlü biçimde ortaya çıkmasına zemin hazırlayabileceği öngörülebilir.

Amerika'nın Afganistan ve Irak işgalleri¹⁸ her ne kadar birçoklarınınca başarısızlık olarak nitelendirilse de, aslında bu operasyonlar uluslar-ötesi

¹⁸ Teröre karşı savaşı elbette sadece askeri operasyonlarla sınırlandırmamak gerekiyor. Eşzamanlı olarak başlatılan Büyük Ortadoğu Projesi gibi stratejik planlar

amaçları olan El-Kaide'nin kısa vadede geleneksel anlamda terör örgütlerine dönüştürülmesi amacına yönelik çok önemli işlevler üstlenmiştir. Bugün, Afganistan'da ve Irak'ta Amerikan işgaline karşı direnen gruplarının kısa vadedeki amaçlarına bakıldığında -ülkenin işgalden kurtarılarak yönetimin ele geçirilmesi-, yapısalcı gerçekçiliğin mevcut kuramsal örgüsüyle bir uyum sözkonusudur.

Yakın gelecekte bu ülkelerin yönetimlerinin sözkonusu örgütlerin eline geçmesi halinde, bunların iç siyasete yerleşmelerinin ve mevcut uluslararası anarşik ortamda sosyalleşmelerinin önü açılmış vaziyettedir. Ancak, bu sosyalleşmenin sorunsuz olacağı ve anarşinin uluslararası düzeyde devam edeceğinin garantisi yoktur. Özellikle nükleer gücün bu yönetimlerin eline geçmesi durumunda, uluslararası politikada yeni kırılmaların meydana gelebileceği beklenebilir. Yine de böyle bir sonuçla karşılaşılması halinde bile, El-Kaide'nin masumlara yönelik 11 Eylül benzeri şiddet eylemlerinin aynı şekilde devam edeceği de öngörülemez. Elinde nükleer güç bulunan bir ülkenin yöneticileri olarak uluslararası politikada daha etkin olabileceklerinden, sivillere dönük geniş çaplı terör eylemleri yapmak ihtiyacı hissetmeyebileceklerdir. Bu öngörü kısa vade için geçerli olabilir. Ancak, orta ve uzun vadede, ulus devlet mantığından yoksunluğun¹⁹ -El-Kaide nihayetinde dinsel öğeleri baskın bir harekettir, Afganistan, Irak veya başka ülke yönetimlerinin bu örgütün eline geçmesini müteakip, amaçlarının ve politikalarının sahip olabilecekleri devletle sınırlı kalmayacağı açıktır-²⁰ getireceği zorunluluk olarak güç ilişkilerine küresel boyuttan katılmaya devam etmeleri beklenebilir. Üstelik böyle bir katılma, önceden kısmen terör-güç-meşruiyet zincirinden geçmiş olduğundan, meşruluğu başkalarınca tanınmış biçimde ortaya çıkabilir. Bu olasılığın gerçekleşmesi, bugün meşruluktan yoksun aktörlerin küresel anarşideki

da bu savaşın önemli parçalarıdır. Projenin liberalleşme ve demokratikleşme öncelikleri gözönüne alındığında, Ortadoğu bölgesindeki rejimlerin otokratik niteliklerinin azaltılması ve terör yoluna girmeye eğilimli kesimlerin ülke içi muhalefet biçimine dönüştürülmesi suretiyle terörün küresel aktörlük iddiası engellenmeye ve yeniden devlet-merkezli bir olgu biçimine dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Askeri operasyonlar ve stratejik planlar bütünün parçalarıdır (Posen, 2001, 55).

¹⁹ El-Kaide örneğinde örgüte küresel aktörlük kazandıran en önemli nitelik kuşkusuz ulus devlet mantığından yoksun dinselliklerdir. Bu durum, Uİ kuramlarınca görmezden gelinen dinin uluslararası ilişkilerdeki rolünün (Thomas, 2005), küresel aktörler kapsamında kurama dahil edilmesi sonucunu getirecektir.

²⁰ Batıda El-Kaide'yi ifade etmek için kullanılan "İslam Terörü" kavramı uzun vadede örgütün küresel niteliklerinin gelişmesine katkı yapacaktır (Jackson, 2006).

işlevlerini görmezden gelmeye devam eden kuramı daha fazla zorlayacak, anarşideki aktörlerin çeşitliliği ve yapının da küresel anarşi düzeyine geldiği tescillenmiş olacaktır.²¹ Sonuçta, gerçekçilik, yeni gerçekliğin açıklanmasında da başvurulacak en önemli kuramsal yaklaşım olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Abbott, K.W., R.O. Keohane, A. Moravcsik, A. Slaughter, ve D. Snidal; 2000; “The Concept of Legalization”, *International Organization*; Volume 54; No.3; 401-419.
- Akuhata-Brown, M.; 1999; *Civil society at the Millennium*; West Hartford: Kumarian Press.
- Albrow, M.; 1997; *The Global Age: State and Society beyond Modernity*; Standford CA: Standford University Press.
- Anderson, P.; 1974; *Lineages of Absolutist State*; London: Verso.
- Bartley, C.M.; 2005; “The Art of Terrorism: What Sun Tzu can Teach us about International Terrorism”; *Comparative Strategy*; Volume 24; No.3; 237-251.
- Borum, R. ve M. Gelles; 2005; “Al-Qaeda’s Operational Evolution: Behavioural and Organizational Perspectives”; *Behavioural Sciences and Law*; Volume 23; No.4; 467-483.
- Boyer, R.; 1996; *States Sgainst Markets: The Limits of Globalization*; London: Routledge.
- Buzan, B., C. Jones, ve R. Little; 1993; *Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*; New York: Colombia University Press.
- Chomsky, N.; 2002; “Who are the Global Terrorists?”; İçinde: Ken Booth and Tim Dunne ed. *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order*; Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Clark, I.; 1997; *Globalization and Fragmentation: International Relations in the 21. Century*; Oxford: Oxford University Press.
- Cronin, A.K.; 2002; “Behind the Curve: Globalization and International Terrorism”; *International Security*; Volume 27; No.3; 30-58.
- Duyvesteyn, I.; 2004; “How New is the New Terrorism?”; *Studies in Conflict&Terrorism*; Volume 27; No.5; 439-454.
- Garrison, A.; 2003; “ Terrorism: The Nature of its History”, *Criminal Justices Studies*; Volume 16; No.1; 39-52.

²¹ El-Kaide bugün ortada duran en önemli örnek olmakla birlikte, önümüzdeki dönemde başka örgütlerin de benzer yollara başvurmasına sıklıkla rastlanabilecektir.

- Garrison, A.; 2004; "Defining Terrorism: Philosophy of the Bomb, Propaganda by Deed and Challenge through Fear and Violence"; *Criminal Justice Studies*; Volume 17; No.3; 259-279.
- Gearson, J.; 2002; "The Nature of Modern Terrorism"; *Political Quarterly*; Volume 73; No.1; 7-24.
- Gordon, A.; 2005; "Terrorism as and Academic Subject after 9/11: Searching the Internet Reveals, a Stockholm Syndrome Trend"; *Studies in Conflict and Terrorism*; Volume 28; No.1; 45-59.
- Gurr, T.; 1970; *Why Men Rebel?*; Princeton: Princeton University Press.
- Gün, Ö.R.; 2000; "Uluslararası Terörizm: Dünya Savaşının Yeni Boyutu"; *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*; Cilt 2; No.4; 79-93.
- Hill, C.; 1969; *Reformation to Industrial Revolution*; England: Penguin Books.
- Hoffman, B.; 2003; "Al Qaeda, Trends in Terrorism, and Future Potentialities: An Assessment"; *Studies in Conflict and Terrorism*; Volume 26; No.6; 429-442.
- Holsti, K.J.; 1987; *International Politics: A Framework for Analysis*; New Jersey: Englewood Cliffs.
- Hurd, I.; 1999; "Legitimacy and Authority in International Relations"; *International Organization*; Volume 53; No.2; 379-408.
- Ignatieff, M.; 2004; *The Lesser Evil: Political Ethics in an Age of Terror*; Princeton: Princeton University Press.
- Jackson, R.; 2006; "Religion, Politics and Terrorism: A Critical Analysis of Narratives of 'Islamic Terrorism'"; *Centre of International Politics Working Papers Series*; No. 21; Manchester: University of Manchester.
- Jenkins, B.; 1974; "International Terrorism: New Kind of Warfare"; *Rand Paper Series*; No. P-5261; Santa Monica California.
- Kahler, M.; 1998, "Rationality in International Relations"; *International Organization*; Volume 52, No.4; 919-941.
- Katzenstein, P.J.; 2003; "Same War-Different Views: Germany, Japan and Counterterrorism"; *International Organization*; Volume 57; No.4; 731-760.
- Kishore, N.; 1989; *International Terrorism: A New Kind of Conflict*; New Delhi: S. Chand&Company Ltd..
- Krebs, R.R. ve J.K. Lobasz; 2007; "Fixing the Meaning of 9/11: Hegemony, Coercion and the Road to War in Iraq"; *Security Studies*; Volume 16; No.3; 409-451.

- Lacher, H.; 2003; "Putting the State in its Place: The Critique of State Centrism and its Limits"; *Review of International Studies*; Volume 29; No.4; 521-543.
- Mann, M.; 1997; "Has Globalization Ended the Rise and the Rise of the Nation State?"; *Review of International Political Economy*; Volume 4; No.3; 472-496.
- Mearsheimer, J.J.; 2001; *The Tragedy of Great Power Politics*; New York: W.W. Norton.
- Morgenthau, H.J.; 1992; *Politics Among Nations*; New York: McGraw Hill.
- Nacos, B.; 2006; *Terrorism and Counterterrorism: Understanding Threats and Responses in the Post-9/11 World*; New York: Longman.
- Perdue, W.D.; 1989; *Terrorism and State: A Critique of Domination through Fear*; New York: Praeger.
- Posen, B.R.; 2001; "The Struggle Against Terrorism"; *International Security*; Volume 26; No.2; 39-55.
- Rapoport, D.C.; 1977; "Politics of Atrocity"; İçinde: Y. Alexander ve S.M. Finger ed. *Terrorism: Interdisciplinary Perspectives*; New York: John Jay Press.
- Rapoport, D.C.; 1984; "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions"; *American Political Science Review*; Volume 78; No.3; 658-677.
- Rasler, K.A. ve W.R. Thompson; 1989; *War and State Making: The Shaping of Global Powers*; Boston: Unwin and Hyman.
- Rosecrance, R.; 1999; *The Rise of the Virtual State: Wealth and Power in the Coming Century*; New York: Basic Books.
- Rotberg, R.I. ed.; 2003; *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*; Cambridge: World Peace Foundation Brookings Institutions Press.
- Schmid, A.P.; 2004; "Frameworks for Conceptualizing Terrorism"; *Terrorism and Political Violence*; Volume 16; No.2; 197-221.
- Silke, A. ed.; 2004; *Research on Terrorism: Trends, Achievements and Failures*; London: Frank Cass..
- Singer, D.J.; 1961; "The Level of Analysis Problem in International Relations"; *World Politics*; Volume 14; No.1; 77-92.
- Stohl, M. ve G.A. Lopez ed.; 1984; *The State as Terrorist*; Westport: Greenwood Press.
- Taliaferro, J.W.; 2001; "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited"; *International Security*; Volume 25; No.3; 128-161.
- Tilly, C.; 1992; *Coercion Capital and European States*; Oxford: Blackwell.

- Tilly, C.; 2004; ‘‘Terror, Terrorism, Terrorists’’; *Sociological Review*; Volume 22; No.1; 5-13.
- Thomas, S.M.; 2005; *Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations*; New York: Palgrave.
- Thomson, J.E. ve S.D. Krasner; 1989; ‘‘Global Transactions and the Consolidation of Sovereignty’’; İçinde: Ernst-Otto Czempiel and James N. Rosenau ed. *Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990s*; Lexington KY: Lexington Books.
- Waltz, K.N.; 1979; *Theory of International Politics*; New York: Random House.
- Waltz, K.N.; 2000; ‘‘Structural Realism after the Cold War’’; *International Security*; Volume 25; No.1; 4-41.
- Weber, M.; 1978; *Economy and Society: An outline of Interpretive Sociology* (edited by Guenther Roth and Claus Wittich, translated by Ephraim Fischhoff); Berkeley: University of California Press.
- Wendt, A.; 1999; *Social Theory of International Politics*; Cambridge: Cambridge University Press.
- Wieviorka, M.; 2007; ‘‘From Classical Terrorism to ‘Global’ Terrorism’’; *International Journal of Conflict and Violence*; Volume 1; No.2; 92-104.
- Yusuf, S. ed.; 2000; *Local Dynamics in an Era of Globalization: 21st Century Catalysts*; Washington D.C.: The World Bank.